

STRESZCZENIE

Praca *Postacie i motywy żydowskie w polskich i niemieckich przedstawieniach pasyjnych po 1945 roku* ukazuje, na przykładzie analizy wybranych Pasji, jak zmieniały się w nich akcenty żydowskie w ostatnich piętnastu latach w Polsce i w Niemczech. Opowieść o Męce Pańskiej, śmierci Chrystusa na krzyżu i Jego zmartwychwstaniu należą do historii stanowiących fundament chrześcijaństwa i od samego początku była miejscem przecięcia się kultury żydowskiej i wyrastającej z niej nowej religii. Z biegiem czasu ostatnie dni z życia Jezusa zaczęły być tematem średniowiecznych dramatów liturgicznych, zaś postacie żydowskie były nieodłączną częścią ich parateatralnych realizacji. W kolejnych wiekach Żydzi ukazywani byli w nich stereotypowo i jednowymiarowo – jako bezbożnicy, odpowiedzialni za śmierć Jezusa. Także Chrystus – wbrew swojemu pochodzeniu - był przedstawiany w nich jedynie jako twórca nowej religii, pierwszy chrześcijanin, niezwiązany w ogóle z tradycją żydowską. Po Holokauście konieczność refleksji nad antysemityzmem doprowadziła także do przekształceń w Pasjach przeżywających szczególnie w ostatnich dwudziestu latach znaczący rozkwit w całej Europie. Zmiany widoczne są w postrzeganiu i obrazowaniu postaci żydowskich a także samego Chrystusa.

Moim celem jest znalezienie odpowiedzi na pytanie, jakie motywy i postacie żydowskie występują we współczesnych polskich i niemieckich przedstawieniach pasyjnych, a także w jaki sposób są one ukazane. Kolejnym zagadnieniem, które porusza niniejsza praca jest pytanie, czy istnieją różnice w obrazowaniu postaci i występowaniu motywów żydowskich w przedstawieniach pasyjnych po obu stronach granicy. Innym pytaniem, na które staram się odnaleźć odpowiedź w moich badaniach, to czy obrazowanie postaci i wykorzystanie motywów żydowskich w Pasjach jest zgodne z historycznym stanem badań na temat realiów dotyczących czasów Jezusa i jak bardzo związane jest ono ze stereotypem Żyda. Dodatkowym aspektem pracy jest szukanie podobieństw i nakreślenie różnic pomiędzy polskimi jak i niemieckimi Pasjami pod względem formalnym i organizacyjnym. W swojej analizie staram się również ukazać możliwe przyczyny różnic pomiędzy polskimi i niemieckimi przedstawieniami – zarówno te wynikające z obrazowania postaci żydowskich i ukazywania judaistycznych motywów, jak również te spowodowane formą organizacji każdej Pasji.

Do analizy zostały wybrane przedstawienia pasyjne w Polsce i w Niemczech, tak by ukazać je w możliwie różnorodnym świetle, z uwzględnieniem ich lokalnej specyfiki: Pasja w

Oberammergau (2010), w Kalwarii Zebrzydowskiej (2012), w Górcie Klasztornej (2012, 2015), w Niepokalanowie (2013), w Lausze (2013), w Zschorlau, w Küllstedt (2013), w Gdańsku (2010, 2015), w Kalwarii Wejherowskiej (2014, 2018, 2022), w Altmühlmünster (2007) oraz *Ludus Passionis Scholi Teatru Węgajty* (2004, 2016). W przypadku Pasji w Zschorlau analiza została dokonana w oparciu o materiały wideo i o teksty scenariusza z lat 2000 i 2015 udostępnione przez organizatorów.

Pierwsza część pracy poświęcona jest opisowi poszczególnych Pasji od strony formalnej. Przybliżam w niej specyfikę miejsc, w których wystawiane są przedstawienia pasyjne, historię Pasji w danej miejscowości, a także postacie ich twórców. Innymi elementami, które opisuję są: tekst, na którym jest oparte przedstawienie, muzyka wykorzystana w spektaklu, a także lokalne tradycje związane z Pasją. W tej części zawarłam również informacje na temat aktorów występujących w przedstawieniu pasyjnym, a także liczby przedstawień oraz widzów.

Drugą część pracy stanowi analiza postaci i motywów żydowskich w przedstawieniach pasyjnych. Rozpoczyna je wprowadzenie do tematu, przybliżające historyczne realia czasów Jezusa. Przedstawiam w niej strukturę Sanhedrynu, a także opisuję ubiory żydowskie w czasach Jezusa.

Główną częścią drugiego rozdziału pracy jest analiza wybranych postaci żydowskich. Uwzględniłam w niej dwie grupy postaci, będące główną osią dramaturgiczną Pasji – Jezusa wraz z Apostołami oraz Sanhedryn. Dodatkową postacią, którą włączyłam do analizy ze względu na rolę jaką odegrała ona w historii kontaktów chrześcijańsko-żydowskich, był Judasz. Ten fragment rozszerzony jest o opis Iskarioty w tradycji – zarówno ikonograficznej, jak i ludowej.

Kolejną częścią analityczną pracy jest przedstawienie motywów żydowskich, występujących w omawianych Pasjach. Są to kolejno – Menora, gwiazda Dawida, tablice Dekalogu, Tora i Świątynia Jerozolimska. Drugi rozdział kończy analiza wątku *przekleństwa krwi* [Blutruf], zdania zapisanego w Ewangelii według świętego Mateusza, przypisanego całemu ludowi Jerozolimy: *Krew Jego na nas i na dzieci nasze!* Zdanie to było w historii stosunków chrześcijańsko-żydowskich przyczyną wielu nieporozumień i wpływa zdecydowanie na obraz Żydów w oglądanych Pasjach.

Ostatnią częścią pracy są refleksje końcowe. Rozpoczyna je ukazanie szerszego kontekstu społecznego i historycznego w Polsce i w Niemczech. Przedstawiam w nim

odmienne struktury kościołów i modele religijności w obu krajach, a także opisuję relacje z Żydami i kwestię rozliczenia z Holocaustem po obu stronach granicy. Zagadnienia te pomagają lepiej zrozumieć specyfikę tła polskich i niemieckich przedstawień pasyjnych i różnic między Pasjami w obu krajach. Drugą część refleksji końcowych stanowią wnioski wynikające z zestawienia ze sobą polskich i niemieckich przedstawień pasyjnych. Trzecią częścią jest ukazanie tematyki *Obcości/Inności* – najpierw w kontekście teoretycznym, opartym o filozofię E. Levinasa oraz Z. Baumanna, a następnie w kontekście oglądanych przeze mnie Pasji. Pracę kończy propozycja własnej kategoryzacji Żyda jako *Innego/Obcego* w analizowanych przedstawieniach pasyjnych.